

UDK 27-243.63

2-185.2

179.9

Primljeno: 1. 3. 2021.

Prihvaćeno: 5. 7. 2021.

Izvorni znanstveni rad

»NAUČI NAS DANE NAŠE BROJITI DA STEKNEMO MUDRO SRCE« ČOVJEKOVA PROLAZNOST U SVJETLU BOŽJE VJEČNOSTI I STJECANJE MUDROGA SRCA PREMA PS 90

Silvana FUŽINATO

Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Petra Preradovića 17, p.p. 54, 31 400 Đakovo
fuzinatosilvana@gmail.com

Sažetak

U središtu Ps 90, koji pripada mudrosnoj meditaciji, je čovjekova patnja zbog prolaznosti vremena. Promišljajući o čovjekovoj prolaznosti u svjetlu Božje vječnosti, psalmist traži smisao svojeg postojanja, moleći Gospodina da ga nauči brojiti svoje dane kako bi stekao mudro srce. Kako brojiti svoje dane i što znači mudro srce? To su pitanja na koja ćemo pokušati odgovoriti u ovom radu. Prvi dio rada posvećen je pitanju autorstva, književnom rodu i strukturi Ps 90 prema kojoj se u drugom dijelu pristupa egzegetsko-teološkoj analizi s posebnim osvrtom na obilježja Božjega i čovjekova lica koja proizlaze iz samog psalma. Posljednji, i za naše istraživanje najznačajniji dio rada, pokušava odgovoriti na uvodna pitanja, definirajući čovjekovo mudro srce te određujući neke od njegovih temeljnih značajki kao što su: prihvaćanje vremenitosti, preuzimanje odgovornosti, življenje granica i otkrivanje vrijednosti malenosti.

Ključne riječi: Ps 90, mudro srce, patnja, čovjekova prolaznost, Božja vječnost.

Uvod

Prema židovskoj tradiciji s Psalmom 90 započinje četvrta od pet knjiga Psalama, koja sadrži psalme 90 – 106. Ta se knjiga naziva »Mojsijevom Knjigom Psalama« jer se njegovo ime spominje na početku (usp. Ps 90,1), u sredini (usp. Ps 99,6) i na kraju (usp. Ps 106,16.23.32).¹ Riječ je o skupini psalama koji se pripri-

¹ Usp. Anto POPOVIĆ, *Mudrosne i poetske knjige*, Zagreb, 2020., 140.

suju jahvističkoj tradiciji i koji su se rabili u sinagogalnom bogoslužju. Psalam 90 svečana je i dirljiva meditacija kojom se 15. mjeseca tišria otvarao ciklus proslava. Ostali psalmi rabili su se naizmjenice, ujutro i navečer, tijekom sljedećih osam dana. Svaki od njih, izravno ili neizravno, upućivao je na događaje izlaska iz egipatskog ropstva i Izraelova četrdesetogodišnja hoda pustinjom.²

Rudolf Kittel Psalam 90 definira »dirljivom pjesmom skoro jedinstvene veličine i snage«³. Prožet patnjom, sugestivnim metaforama i bogatom teološkom mišlju zasigurno je jedan od najljepših psalama koji i danas duboko odzvanja u srcima svojih čitatelja i slušatelja, potičući ih na traženje i spoznaju svojeg lica u svjetlu Božjeg lica. Riječ je o mudrosti života koja čovjekovom svakodnevnom *biti* i *činiti* daje smisao, ulijeva snagu, jača nadu i osvjetljava put u njegovu hodu prema vječnosti. Kontrast između čovjekova i Božjega lica, tj. između čovjekove privremenosti i Božje vječnosti, naglašava čovjekovu patnju zbog prolaznosti vremena kojom odiše cjelokupan psalam.

Iako se stječe dojam da je u svojoj poetskoj formi i teološkoj poruci Ps 90 razumljiv, pri pozornijem čitanju nailazimo na niz pitanja. Primjerice, tko je autor psalma, kojoj književnoj vrsti pripada, koja je njegova središnja poruka, kakav je autorov pogled na svijet, čovjeka i Boga itd. Stoga je prvi dio rada posvećen autorstvu, književnoj vrsti, strukturi psalma i njegovim temeljnim literarnim značajkama, dok je egzegetsko-teološka analiza sadržaj drugog dijela. Definicija čovjekova mudrog srca, tj. sposobnosti življenja svoje krhkosti i prolaznosti u svjetlu Božje savršenosti i vječnosti, prikazana je u posljednjem, trećem dijelu.

1. Autorstvo, književna vrsta i struktura Psalma 90

1.1. Pitanje autorstva

Prema naslovu na hebrejskom jeziku, koji glasi: *ʾiš hā'ēlohîm – ʾiš hā'ēlohîm* – »Molitva. Mojsija, sluga Božjega«⁴ autor Psalma 90 je Mojsije. Riječ je o jedinom psalmu koji se pripisuje Mojsiju i koji je kao takav već od najranijih kršćanskih vremena potaknuo pitanje njegova autorstva. Za razliku od Origena, Atanazija i Jeronima, Augustin je odbacivao Mojsijevo autorstvo Psalma 90 govoreći:

² Usp. Gianfranco RAVASI, *Il libro dei Salmi. Commento e attualizzazione*, II, Bologna, 2002., 865.

³ Preuzeto iz: Luciano MANICARDI, »Insegnaci a contare i nostri giorni' (Sal 90)«, u: Paul BEAUCHAMP i dr., *Il tempo*, Bologna, 1997., 47.

⁴ Izraz *ʾiš hā'ēlohîm* – »čovjek Božji« sadrži karizmatički autoritet, stoga je pripisan Mojsiju (usp. Pnz 33,1; Jš 14,6; Izl 3,2; 1 Tim 6,11). Usp. Gianfranco RAVASI, *Il libro dei Salmi*, 869.

»Ne treba vjerovati da je Mojsije napisao ovaj psalam, jer se on ne nalazi među spisima koji sadrže njegove pjesme [...] To je samo jedan od načina usmjeravanja čitateljeve i slušateljeve pozornosti.«⁵ Hipotezu o Mojsijevu autorstvu utemeljenu na leksičkoj podudarnosti s Post 2 – 3, koji govori o početku čovjekove smrtne uvjetovanosti, i s dvjema pjesmama koje Pnz u 32 – 33⁶ stavlja u usta Mojsiju, zastupali su i drugi autori.⁷

Međutim, prema Gianfrancu Ravasiu,⁸ ta se hipoteza temelji na osporivim datostima. Stoga je moguće i možda logičnije zastupati suprotno: Psalam 90 je literarna imitacija već postojećih tekstova. Nisu događaji u pustinji doveli do nastanka psalma, nego pripovijesti iz Pentateuha i završne pjesme iz Ponovljenog zakona. Prema tome autor nije Mojsije, nego netko tko je nadahnut Mojsijevom tradicijom, posebice u redcima 1-2.⁹ S druge strane, tvrdi autor, mnogi elementi se ne podudaraju s literaturom iz Mojsijeva vremena. Primjerice u rr. 13-17 uočavaju se Izaijini tonovi, a u rr. 7-14 leksičke podudarnosti s Ps 51. Osim toga, središnja tema Psalma 90: krhkost i prolaznost ljudskog života, mnogo se bolje uklapa uz tekstove iz Knjige o Jobu i Propovjedniku, ili pak uz Siraha 40,1-17 i Mudrost 2,1-5, negoli uz Pentateuh. U konačnici, Ravasi drži da je potrebno prepoznati, iako na vrlo površnoj razini, da sam sadržaj Psalma 90 isključuje Mojsijevo autorstvo zbog duge povijesti Božje vjernosti prema svojem narodu koju psalam pretpostavlja, a koja je u Mojsijevo vrijeme tek u začetku.¹⁰ Možemo, dakle, zaključiti da Mojsije nije autor Psalma 90, nego mu je pripisan kao jednome od najvećih autoriteta i najuspješnijih posrednika između Boga i njegova naroda.¹¹ Autor je, dakle, kasniji pisac koji se nadahnjivao na tekstovima koje je tradicija pripisivala Mojsiju.

1.2. Pučka tužbalica ili mudrosna meditacija?

Drugo pitanje s kojim se susrećemo u interpretaciji Ps 90, a koje je od iznimne važnosti za njegovo tumačenje je pitanje književnog roda. S obzirom na vrstu psalma, autori nisu suglasni. Prema stilu i sadržaju većina autora Psalam 90

⁵ Preuzeto iz: Gianfranco RAVASI, *Il libro dei Salmi*, 869, bilješka 14.

⁶ Usp. Celestin TOMIĆ, *Psalmi*, Zagreb, 1986., 254.

⁷ Primjerice Franz Delitzsch, David König i Heinrich Herkenne.

⁸ Gianfranco RAVASI, *Il libro dei Salmi*, 869–871.

⁹ Usp. Ivan ŠTAMBUK, *Psalmi*, Makarska, 1975., 140 drži da »Nije isključeno da se pri sastavljanju svoje pjesme poslužio nekim starijim oblikom molitve koja je mogla, bar u korijenu, biti sastavljena od samog Mojsija.«

¹⁰ Usp. Gianfranco RAVASI, *Il libro dei Salmi*, 871.

¹¹ Usp. Giorgio CASTELLINO, *Libro dei Salmi*, Milano, 1965., 342.

svrstava u pučke tužbalice, prepoznajući u njemu elemente kasnosužanjske mudrosti o kratkoći i prolaznosti života.¹² U tom slučaju bila bi riječ o psalmu u kojem pisac, u svjetlu opće čovjekove propadljivosti i prolaznosti, tešku situaciju Izraela promatra kao Božju srdžbu i sud zbog grijeha. Prikazivanjem teškog stanja svojeg naroda psalmist želi potaknuti Boga na smilovanje. Bog koji je na čudesan način izbavio svoj narod iz egipatskog ropstva, i koji je s njim uspostavio savez ljubavi i vjernosti, ne može odbaciti zauvijek svoj narod. Bog, koji za razliku od čovjeka ostaje vjeran svojim obećanjima, izbavit će svoj narod i iz babilonskog ropstva. Kao pučka tužbalica psalam bi prije svega bio namijenjen molitvenoj zajednici.

Zajedno s Luisom Alonsom Schökelom i Cecilijom Carniti smatramo da je Psalam 90 po svojem stilu i sadržaju, posebice s obzirom na prvih 12 redaka, više meditacija o Bogu i o čovjeku prožeta dubokim mudrosnim elementima, negoli pučka ili individualna tužbalica.¹³ Naime, u njemu pisac govori o ljudima općenito, bez aluzija na Izrael, te prikazuje čovjekovo opće stanje prolaznosti i krhkosti uporabljajući općenite metafore iz biljnoga svijeta. Ako bi ju i izricala zajednica Židova, tada bi u njoj kontemplirala samu sebe u svojoj prirodnoj više negoli u povijesnoj dimenziji. U konačnici, poput Ps 49 i Ps 90 sadrži elemente koji nesumnjivo potječu iz Knjige Postanka. Iako katalozi o književnim vrstama psalama¹⁴ ne sadrže dio ili poglavlje posvećeno meditaciji, Psalam 90 promatrat ćemo kao poetsku formu duhovne meditacije koja kontemplira jednu od fundamentalnih tema čovjekova života: patnju zbog prolaznosti vremena i čovjekov život u svjetlu Božje vječnosti.

1.3. Struktura Psalma 90

Mnogi autori drže da je Psalam 90 sastavljen od dvaju izvorno različitih dijelova (Ps 90,1-12 i Ps 90,13-17). Tako primjerice Hermann Gunkel¹⁵ u Psalmu 90,1-12 prepoznaje izvorno neovisan psalam koji govori o odnosu između Boga i čovječanstva u obliku mudrosne meditacije, a Ps 90,13-17 bio bi zaključak, potpuno drukčiji od Ps 90,1-12, koji govori o odnosu između Boga i Izraela u

¹² Vidi primjerice: Alfons DEISLER, *Psalmi*, Zagreb, 2009., 282; Celestin TOMIĆ, *Psalmi*, 255; Artur WEISER, *I Salmi. Parte seconda: Ps 61-150*, Brescia, 1984., 653; Luciano MANICARDI, »Insegnaci a contare i nostri giorni' (Sal 90)«, 5. Giorgio CASTELLINO, *Il libro dei Salmi*, 342, Ps 90 definira kao individualnu tužbalicu nadahnutu mudročću, poput Ps 12, 14 i 94, s meditativnim ili monološkim kretanjima.

¹³ Usp. Luis ALONSO SCHÖKEL – Cecilia CARNITI, *I Salmi*, II, Roma, 2007., 253–254.

¹⁴ O glavnim vrstama psalama vidi u: Anto POPOVIĆ, *Mudrosne i poetske knjige*, 181–193.

¹⁵ Usp. Hermann GUNKEL, *Die Psalmen*, Göttingen, 1926., 396–402.

obliku pučke tužbalice. Tim više što se Božje ime JHWH u cijelom psalmu pojavljuje samo jedanput i to u r. 13.¹⁶ Međutim, istraživanja su pokazala da je vrlo vjerojatno kompozicija koju poznajemo kao Psalam 90 originalna.¹⁷ No, iako se nalazimo pred jedinstvenom literarnom cjelinom, autori ju strukturiraju na različite načine. Tako primjerice Luciano Manicardi predlaže hijastičku strukturu: A) 1-2; B) 3-10; C) 11-12; B') 13-16; A') 17;¹⁸ Luis Alonso Schökel – Cecilia Carniti trodijelnu: 1) 1-6; 2) 7-11; 3) 12-17;¹⁹ a Artur Weiser četverodijelnu: 1) 1; 2) 2-6; 3) 7-12; 4) 13-17.²⁰

S obzirom na središnju temu psalma: objavu Božjega i čovjekova lica, tj. Božje vječnosti i čovjekove prolaznosti, Psalam 90 možemo podijeliti na tri dijela. U prvom dijelu koji obuhvaća retke 1-2 psalmist prikazuje Božje nepromjenljivo i vječno lice. U r. 1 zanimljivo je uočiti uporabu osobne zamjenice drugog lica jednine muškog roda *'attāh* – »ti«, kojom psalmist naglašava relacijski aspekt čovjekova obraćanja Bogu.

U redcima 3-11, koji čine drugi dio psalma, autor prikazuje čovjekovo krhko i prolazno lice. U redcima 3-6 autor opisuje čovjekovu prolaznost uporabom dubokih i sugestivnih metafora: prah, vrijeme, san i trava. Od velikog je značenja uporaba glagola *šûb* – »vratiti se« u r. 3 kojim Bog zapovijeda čovjeku da se vrati u smrtni prah. U redcima 7-9 autor prikazuje čovjekovo grešno lice uništeno Božjom srdžbom, a u redcima 10-11 čovjekovo lice u mučnoj i mukotrpnoj prolaznosti vremena.

U trećem dijelu psalma (rr. 12-17) čovjekovo i Božje lice prikazani su zajedno. Riječ je o čovjekovu i Božjem vremenu. Naime, u svjetlu osobnog odnosa s Bogom i u svjetlu Božjeg lica čovjek spoznaje i svoje vlastito. Taj dio ritmički je oblikovan uporabom sedam glagola u imperativu: r. 12: *hōda'* – »nauči«, r. 13: *šubāh* – »vрати se« i *v'hinnāhem* – »milostiv budi«, r. 14: *sabb'enû* – »nasiti nas«, r. 15: *sammhenû* – »obraduj nas«, r. 17: *kôn'nāh* – »daj da nam uspije« i *kôn'nehû* – »nek' uspije«) i dva u jisivu (r. 16: *jerā'eh* – »neka se pokaže« i r. 17: *vîhî* – »ne-

¹⁶ Istog su mišljenja i Hans-Peter MÜLLER, *Der 90. Psalm: Ein Paradigma exegetischer Aufgaben*, u: *Zeitschrift für Theologie und Kirche*, 81 (1984.) 3, 265–285; Werner H. SCHMIDT, »Der Du die Menschen lässt sterben«. Exegetische Anmerkungen zu Psalm 90, u: Frank CRÜSEMANN – Christof HARDMEIER – Rainer KESSLER (ur.), *Was ist der Mensch...? Beiträge zur Anthropologie des Alten Testaments*, München, 1992., 115–130.

¹⁷ Luciano MANICARDI, »'Insegnaci a contare i nostri giorni' (Sal 90)«, 49.

¹⁸ Usp. *Isto*, 51–53.

¹⁹ Usp. Luis ALONSO SCHÖKEL – Cecilia CARNITI, *I Salmi*, 258. Trodijelnu strukturu predlaže i Gianfranco RAVASI, *Il libro dei Salmi*, 874–877: Svečani uvodni zaziv (rr. 1-2); mudrosna elegija o patnji življenja (rr. 3-10); molbenica za oslobođenje od patnje življenja (rr. 11-17).

²⁰ Usp. Artur WEISER, *I Salmi*, 654.

ka bude«). Za razliku od prvih dvaju dijelova u kojima je dominirala silazna putanja: od žalosti zbog neizbježne smrti pa sve do grijeha i Božje srdžbe, u trećem dijelu, dodirujući najnižu točku svojega postojanja, psalmist se diže iz prašine svoje prolaznosti i grešnosti, moleći Boga za trostruki dar: mudrost življenja (rr. 12-13), naknadu za proživljenu bol i patnju (rr. 14-15) i plodnost djela svojih ruku (rr. 16-17).²¹

Temeljna značajka Božjega i čovjekova lica koja se poput crvene niti provlači cijelim psalmom je vrijeme. Tako rr. 1-2 i r. 4 govore o Božjoj sjevremenosti, rr. 5-6 i 9-10 o prolaznosti čovjekova vremena, a rr. 13-15 obuhvaćaju čovjekovu prošlost, sadašnjost i budućnost.²² Osim toga i statistički gledano mnogi pojmovi odnose se izravno na vrijeme: »od koljena do koljena, prije, od vijeka do vijeka, godina, dan, jučer, straža noćna, noć, jutro, uvečer, dokle«.²³

Nadalje, pogledamo li Psalam 90 u cjelini, uočiti ćemo snažan kontrast između »vječnosti« i »vremena«, koji autor stvara elegantno i živahno putem opozicija između prvog dijela (rr. 1-2) i drugog dijela (rr. 3-11). No, u trećem dijelu psalma događa se iznenadni preokret stvarnosti: čovjek biva uronjen u Božju vječnost u svjetlu koje spoznaje samoga sebe.²⁴ Uporabljajući antitezu »vrijeme – vječnost« autor slavi Božju transcendentnost.

U svjetlu prethodne analize literarnih elemenata Psalam 90 možemo strukturirati na sljedeći način:²⁵

Božje lice

Stabilnost

¹ Molitva. Mojsija, sluge Božjega.

Jahve, ti nam bijaše okrilje
od koljena do koljena.

Vječnost

² Prije nego se rodiše bregovi,
prije nego postade kopno i krug zemaljski,
od vijeka do vijeka, Bože, ti jesi!

²¹ Usp. Luis ALONSO SCHÖKEL – Cecilia CARNITI, *I Salmi*, 266.

²² Usp. James L. MAYS, *Salmi*, Torino, 2010., 322.

²³ Neki od njih ponavljaju se više puta. Primjerice imenica »dan/dani« pojavljuje se šest puta, »godina/godine« također šest puta, a »jutro« tri puta.

²⁴ Usp. Gianfranco RAVASI, *Il libro dei Salmi*, 878.

²⁵ Slijedimo prijevod: Adalbert REBIĆ – Jerko FUČAK – Bonaventura DUDA (ur.), *Jeruzalemska Biblija. Stari i Novi zavjet s woodima i bilješkama iz »La Bible de Jérusalem«*, Zagreb, 2001., 795–796.

Čovjekovo lice

Krhkost

- ³ Smrtnike u prah vraćaš
i veliš: »Vratite se, sinovi ljudski!«
- ⁴ Jer je tisuću godina u očima tvojima
k'o jučerašnji dan koji je minuo
i kao straža noćna.
- ⁵ Razgoniš ih k'o jutarnji san,
kao trava su što se zeleni:
- ⁶ jutrom cvate i sva se zeleni,
a uvečer – već se suši i vene.

Grešnost

- ⁷ Zaista, izjeda nas tvoja srdžba
i zbunjuje ljutina tvoja.
- ⁸ Naše si grijehе stavio pred svoje oči,
naše potajne grijehе na svjetlost lica svojega.
- ⁹ Jer svi naši dani prođoše u gnjevu tvojemu,
kao uzdah dovršismo godine svoje.

Prolaznost

- ¹⁰ Zbroj naše dobi sedamdeset je godina,
ako smo snažni, i osamdeset;
a većina od njih muka je i ništavost:
jer prolaze brzo i mi letimo odavle.
- ¹¹ Tko će mjeriti žestinu gnjeva tvojega,
tko proniknuti srdžbu tvoju?

Čovjekovo lice u svjetlu Božjega lica

Mudro srce

- ¹² Nauči nas dane naše brojiti,
da steknemo mudro srce.
- ¹³ Vрати se k nama, Jahve! Tà dokle ćeš?
Milostiv budi slugama svojim!
Naknada za patnju i bol

Silvana FUŽINATO, »Nauči nas dane naše brojiti da steknemo mudro srce«.
Čovjekova prolaznost u svjetlu Božje vječnosti i stjecanje mudroga srca prema Ps 90

- ¹⁴ Jutrom nas nasiti smilovanjem svojim
da kličemo i da se veselimo u sve dane!
- ¹⁵ Obraduj nas za dane kad si nas šibao,
za ljeta kad smo stradali!
Plodnost djela
- ¹⁶ Neka se na slugama tvojim pokaže djelo tvoje
i tvoja slava na djeci njihovoj!
- ¹⁷ Dobrota Jahve, Boga našega, nek' bude nad nama
daj da nam uspije djelo naših ruku,
djelo ruku naših nek' uspije.

2. Patnja čovjekove prolaznosti u svjetlu Božje vječnosti

Prema prethodno određenoj strukturi u ovom ćemo dijelu pristupiti egzegetsko-teološkoj analizi Ps 90, posvećujući posebnu pozornost temeljnim značajkama Božjega i čovjekova lica u svjetlu kojih čovjek stječe mudro srce.

2.1. Božje lice

U uvodnom vrlo sažetom dijelu (rr. 1-2), koji tvori *ouverture* u cjelokupni psalam,²⁶ autor ispovijeda svoju vjeru u Gospodina Boga, kontemplirajući njegovo lice i donoseći pred njegov spasenjski pogled svoj život.

2.1.1. Stabilnost

Psalmist se obraća izravno Bogu,²⁷ oslovljavajući ga njegovim osobnim imenom *'ādonāj* – »Jahve«. Riječ je o osobnom odnosu koji će doći do izražaja posebice u uporabi vrlo sugestivnog pojma *mā'ōn*, kojim autor definira Božje »biti« i »djelovati« u svojem narodu: »Jahve, ti nam bijaše okrilje od koljena do koljena« (r. 1). »Mi« cijeloga čovječanstva i zajednice obraća se Božjemu »Ti«, koje nadilazi prostor i vrijeme.²⁸ U prolaznosti vremena u kojoj se naraštaji izmjenjuju jedan za drugim, čovjek u Bogu pronalazi svoje »Ti« koje mu

²⁶ Usp. Claus WESTERMANN, *Der 90 Psalm*, u: Claus WESTERMANN, *Forschung am Alten Testament*, München, 1964., 345.

²⁷ Usporedi dvostruku uporabu osobne zamjenice drugog lica jednine muškog roda *'attāh* – »ti« u redcima 1 i 2.

²⁸ Usp. Luciano MANICARDI, »Insegnaci a contare i nostri giorni« (Sal 90), 55.

omogućava da stvori jedno »Mi« koje nadilazi i obuhvaća svakoga pojedinca i svaki naraštaj.

Hebrejski pojam *mā'ôn* izvorno znači »prebivalište«, a označavao je i sklonište za divlje životinje (usp. Post 9,10). Kasnije zadobiva posebno i sakralno značenje Božjeg nebeskog prebivališta (usp. Pnz 26,15; Ps 68,6) i njegova zemaljskog prebivališta u Hramu (usp. 2 Ljet 36,15; Ps 26,8). Značenje »prebivališta« dakako je primarno te se, kao sinonim, veže uz pojam *šûr* – »hrid«, stabilna i čvrsta na kojoj čovjek može temeljiti svoj život.²⁹ U tom svjetlu možemo reći da psalmist definira Boga kao svoje prebivalište, utočište i okrilje u kojemu pronalazi sigurnost, zaklon i zaštitu. U prolaznosti vremena autor, dakle, zaustavlja svoj pogled na Bogu – čvrstoj stijeni koji, za razliku od čovjeka – prolazna i nestalna, ostaje od vijeka do vijeka.

2.1.2. Vječnost

Vječnost je druga značajka Božjeg lica koju psalmist otkriva u svojoj ispovijesti: »Prije nego se rodiše bregovi, prije nego postade kopno i krug zemaljski, od vijeka do vijeka, Bože, ti jesi!« (r. 2). U opisu Božje vječnosti pisac upotrebljuje antičke tradicionalne oblike iz mitoloških opisa stvaranja. »Bregovi – koji su inače simbol čvrstoće i postojanosti (Ps 36,7; Iz 54,10) i vječnosti (Pnz 33,15), ovdje su oznaka za 'nastale' i u liniji svoga nastajanja ('rođenje' iz zemlje, usp. Job 38,8s) te otvaraju pogled na nenastaloga, jednostavno vječnoga Boga Stvoritelja (usp. Izr 8,25: božanska mudrost, koja je prije svih bregova).«³⁰ Prije bregova i prije kopna i kruga zemaljskoga, tj. prije svakoga stvorenja Bog jest. Štoviše, on je »od vijeka« (prošlost) »do vijeka« (budućnost). Bog, dakle, ne nadilazi samo *tempus ante* bregova, tj. prvih stvarnosti, nego i *tempus post*, tj. njegova transcendentnost vremena je potpuna.³¹ Ispovijest vjere u vječnoga Boga koji, u nizu naraštaja koji odlaze jedan za drugim ostaje zauvijek, otvara prostor za novo Božje djelovanje u povijesti svijeta i čovjeka koji u njemu traži svoje sigurno utočište i stabilan oslonac. Pritom je zanimljivo uočiti da čovjekova svijest osobne prolaznosti nije plod umora, razočaranja ili pesimizma, nego spoznaje Božje vječnosti.³² U tom promatranju i slavljenju Božjeg vječnog i nepromjenljivog lica čovjek spoznaje i svoje vlastito lice.

²⁹ Usp. Gianfranco RAVASI, *Il libro dei Salmi*, 881.

³⁰ Alfons DEISSLER, *Psalmi*, 282–283.

³¹ Usp. Gianfranco RAVASI, *Il libro dei Salmi*, 883.

³² Usp. Artur WEISER, *I Salmi*, 655.

2.2. Čovjekovo lice

2.2.1. Krhkost

Prva značajka čovjekova lica koju autor prikazuje u rr. 3-6 je krhkost. U svjetlu Božje stabilnosti i vječnosti autor opisuje krhkost čovjekova bića uporabljajući četiri vrlo sugestivne slike. Prva slika čovjekove krhkosti je prah: »Smrtnike u prah vraćaš i veliš: 'Vratite se, sinovi ljudski!'« (r. 3). Što je čovjek u usporedbi s Bogom vječnim i svemogućim? Samo prah! Bog koji je stvorio čovjeka iz praha zemaljskog i koji je u njegove nosnice udahnuo dah života (usp. Post 2,7), u trenutku u kojemu se to njemu sviđa, zapovijeda mu da se u prah vrati. Božja riječ koja je prethodila čovjekovu stvaranju, prethodi i njegovu povratku u smrt. Vječni Bog stvorio je ljude s njihovim ograničenostima.³³ Tvrdeći da se smrt događa po Božjoj riječi, psalmist cjelokupni čovjekov život stavlja u Božje ruke, ispovijedajući da je krhkost njegova bića i vremenitost njegova postojanja Božje djelo.³⁴

Čovjek – *'ādām* («zemljanin») krhko je biće kojem vrijeme izmiče iz ruku: »Jer je tisuću godina u očima tvojim k'o jučerašnji dan koji je minuo i kao straža noćna« (r. 4). Božja svevremenost nadilazi sva ljudska kronološka mjerila: dane, noći i godine. U Božjim očima tisuću ljudskih godina su poput jučerašnjeg dana koji je, iako ispunjen intenzivno proživljenim satima i događajima, nestao u jednom trenutku, ostavljajući iza sebe samo tračak sjećanja. Ili poput jedne od triju noćnih straža na koje su u antičko vrijeme dijelili noć, a koje brzo tonu u san te ostaju prazne poput dana koji je završio.³⁵

Krhkost čovjekova bića autor opisuje i trećom, čitateljima dobro poznatom metaforom: uvelom travom ili uvelim cvijetom: »Razgoniš ih k'o jutarnji san, kao trava su što se zeleni: jutrom cvate i sva se zeleni, a uvečer – već se suši i vene.« (rr. 5-6). Riječ je o učestaloj metafori u Svetom pismu. Sjetimo se primjerice Joba 14,1-2: »Čovjek koga je žena rodila kratka je vijeka i pun nevolja. K'o cvijet je nikao i vene već, poput sjene bježi ne zastajuć.« Također kod Izaije 40,6-8 čitamo: »Glas nalaže: 'Viči!' Odgovorih: 'Što da vičem?' – 'Svako je tijelo ko trava, ko cvijet poljski sva mu dražest. Sahne trava, vene cvijet, kad dah Jahvin preko njih prođe. Doista, narod je trava. Sahne trava, vene cvijet, ali riječ Boga našeg ostaje dovijeka.'« Dakako i ovdje nije riječ o pesimizmu, nego o realnom pogledu na stvarnost onakvu kakva ona doista jest: krhka i smrtna.³⁶

³³ Usp. Claus WESTERMANN, *Salmi. Generi ed esegesi*, Casale Monferrato, 1990., 152.

³⁴ Usp. Luciano MANICARDI, »'Insegnaci a contare i nostri giorni' (Sal 90)«, 61.

³⁵ Usp. Gianfranco RAVASI, *Il libro dei Salmi*, 885.

³⁶ San s kojim pisac uspoređuje svoj život simbol je smrti, a trava krhkosti.

Svoje lice psalmist promatra u svjetlu Božjeg lica, koje mu omogućava spoznaju konkretnih stvarnosti života, čuvajući ga pritom od iluzija i samozavaravanja i ohrabrujući ga za susret s istinom o samome sebi.³⁷

2.2.2. Grešnost

U redcima 7-9 otkrivamo i treću značajku čovjekova lica: grešnost. Za razliku od prethodnog dijela u kojemu je dominirao kontrast između Božje vječnosti i čovjekove krhkosti, ovdje se susrećemo s Božjom srdžbom i čovjekovom grešnošću. Čovjek koji se dosad divio Božjem licu i koji je svoje vrijeme promatrao u svjetlu Božje vječnosti, sada svoj život promatra u svjetlu Božje srdžbe, osjećajući pred njim svoju grešnost, malenost, bespomoćnost i ništavnost: »Zaista, izjeda nas tvoja srdžba i zbunjuje ljutina tvoja. Naše si grijehе stavio pred svoje oči, naše potajne grijehе na svjetlost lica svojega. Jer svi naši dani prodoše u gnjevu tvojemu, kao uzdah dovršismo godine svoje« (rr. 7-9).³⁸

Pred Božjim vječnim licem čovjek spoznaje da je njegova konačnost posljedica osobnog grijeha i krivnje. Poput sunca koje na istoku neumoljivo isušuje travu pretvarajući ju na kraju dana u pepeo, Božja srdžba svojom razarajućom snagom izjeda čovjeka, vraćajući ga u prvotni prah. Poput sunčeve zrake Božji pogled dopire do najintimnijih dijelova čovjekova srca, do najdubljih tajni koje vješto skriva od drugih, pa čak i od samoga sebe. Grijehе koje grčevito skriva i kojih se srami Bog stavlja pred svoje oči, na svjetlost svojeg lica, pozivajući čovjeka na suočavanje s istinom o samom sebi i na spoznaju svoje grešnosti. Razgolićen u svojoj najdubljijoj intimi čovjek spoznaje da gnjev Božji izazvan njegovim osobnim grijesima prožima cjelokupnu njegovu egzistenciju i da je Božji sud nad njegovim grijesima sud smrti.³⁹ Svi dani njegova života prožeti su Božjim gnjevom, a godine nestaju poput uzdaha, tj. poput neprimjetnog pomicanja usana i jedva čujnog zvuka iza kojeg ostaju samo nepomičnost i tišina.⁴⁰ Svjetlost Božjeg lica koja rasvjetljuje najtamnije dubine čovjekova grešnoga bića ne upućuje samo na Božji sud i kaznu nego i na moguće pozitivno nadilaženje krize izazvane Božjom srdžbom. Svjetlost Božjeg lica

³⁷ Usp. Artur WEISER, *I Salmi*, 657.

³⁸ Usp. Massimo GRILLI, *Come vivere il limite alla luce della fede*, u: Maria Marcellina PEDICO (ur.), *Cammuni di formazione. Sulle orme del Buon Pastore*, Roma, 2008., 78, u navedenim redcima prepoznaje bolno iskustvo dugogodišnjeg boravka izraelskog naroda u babilonskom sužanjstvu, kao i iskustvo očaja i besmisla koji je narod proživljavao u godinama nakon povratka.

³⁹ Usp. Celestin TOMIĆ, *Psalmi*, 255.

⁴⁰ Usp. Luis ALONSO SCHÖKEL – Cecilia CARNITI, *I Salmi*, 264.

Silvana FUŽINATO, »Nauči nas dane naše brojiti da steknemo mudro srce«. Čovjekova prolaznost u svjetlu Božje vječnosti i stjecanje mudroga srca prema Ps 90

upućuje dakle i na Božju ljubav, dobrotu i milosrđe jer se Božja srdžba u biblijskom motrištu nalazi unutar sveopćeg obzorja Božje ljubavi, kao što će reći Ps 30,6: »Jer samo za tren traje srdžba njegova, a čitav život dobrota njegova. Večer donese suze, a jutro klicanje.«⁴¹

2.2.3. Prolaznost

U svijesti vlastite grešnosti autor u desetom retku izriče svoj osobni sud o prolaznosti života: »Zbroj naše dobi sedamdeset je godina, ako smo snažni i osamdeset; a većina od njih muka je i ništavost: jer prolaze brzo i mi letimo odavle.« Autorov sud temelji se na osobnom iskustvu i na promatranju života drugih ljudi. Riječ je o čovjekovu iskustvu prolaznosti života za koje mu nije potrebna posebna objava. Naime, promatrajući ljudski život čovjek shvaća da smrt nije prirodan fenomen kojem nitko ne može umaći, nego Božje djelo koje pogađa čovjeka po božanskoj zapovijedi. Muka i poteškoće života nisu jednostavna nesreća ni slučajnost, nego posljedica Božjeg gnjeva. Za razliku od Boga, kojemu pripada vječnost, čovjeku pripada smrt koja mu negira bilo kakvo pretendiranje za autonomijom.⁴²

Čovjekova želja za autonomijom i besmrtnošću vodi ga u grijeh i potiče na trajnu borbu s Bogom. Božja volja u čovjekovu pogledu postaje prepreka koju želi nadići, ali borba je neravnopravna. Božje gospodstvo prožima čovjeka i njegove dane, a njegova želja za oslobođenjem umnaža grijeh koji vodi u sigurnu smrt. Međutim, u toj dijalektici nije prisutan fatalizam jer je riječ o suretu između dviju slobodnih volja. U njoj plodno tlo ne nalazi ni pesimizam jer, kako i sam psalmist govori, postoji mogućnost da se čovjek »baci u Božji zagrljaj«, prihvaćajući svoje granice i zajedništvo koje mu Bog pruža sa svojim misterijem, tj. sa svojom vječnošću i besmrtnom radošću.⁴³ Ne postoji drugi put autentične vjere, osim onoga koji neprestano primorava čovjeka da s nepovratnom istinitošću napusti svaku nadu u samog sebe kako bi se u potpunosti mogao prepustiti Božjem zagrljaju.⁴⁴

Čovjek dok je mlad osjeća i vjeruje da je svemoguć i vječan. Međutim, kako prolaze dani i godine, sve više shvaća da mu vrijeme izmiče iz ruku i da se putovi jedan za drugim pred njegovim očima suzuju i u konačnici u potpunosti zatvaraju. Došavši pred sam kraj života čovjek shvaća da je pred njim

⁴¹ Luciano MANICARDI, »'Insegnaci a contare i nostri giorni' (Sal 90)«, 65.

⁴² Usp. James L. MAYS, *Salmi*, Torino, 2010., 324.

⁴³ Usp. Gianfranco RAVASI, *Il libro dei Salmi*, 891.

⁴⁴ Usp. Artur WEISER, *I Salmi*, 660.

ostao još samo jedan put: put prema smrti. Iskustvo je to i autora koji obraćajući se vječnom Bogu shvaća svoju prolaznost. No, u tom dramatičnom iskustvu i bolnoj spoznaji prolaznosti života psalmist iznova uzdiže svoj pogled k Bogu te promatrajući njegovo vječno i milosrdno lice upućuje mu retoričko pitanje: »Tko će mjeriti žestinu gnjeva tvojega, tko proniknuti srdžbu tvoju?« (r. 11). Tim pitanjem bez odgovora u kojem je dotaknuo dno svojeg postojanja, suočavajući se s krhkošću, grešnošću i prolaznošću svojega života, psalmist uzdiže Bogu svoju molitvu prožetu vjerom u Boga ljubavi i života.

2.3. Čovjekovo lice u svjetlu Božjeg lica

U svjetlu Božjeg lica čovjek je spoznao i svoje osobno lice pred kojim se u istini o samom sebi obraća vječnom Bogu iskrenom molitvom u kojoj se prolaznost i krhkost preobražavaju u dar i spasenje.

2.3.1. Mudro srce

Čovjek ostaje slab, grešan i prolazan, ali u istini o samom sebi i u iskrenosti srca pred vječnim i svemogućim Bogom i ograničenja postaju plodna, a nedostojnost i neprimjerenost pretaču se u prelijepu molitvu: »Nauči nas dane naše brojiti, da steknemo mudro srce.« (r. 12).⁴⁵ U susretu sa svojom krhkošću, grešnošću i prolaznošću čovjek spoznaje da mu ne preostaje ništa drugo nego brojiti svoje dane. No, uzdižući pogled prema vječnom Bogu, čija ga srdžba izjeda, čovjek se ne predaje, nego moli Gospodina za mudro srce. Imperativ *hōda'* – »nauči nas« u r. 12 odgovor je na retoričko pitanje postavljeno u r. 11: »Tko će mjeriti (*mî jōdea'*) žestinu gnjeva tvojega, tko proniknuti srdžbu tvoju?«⁴⁶ Čovjek ne može brojiti Božje godine, niti može spoznati žestinu njegova gnjeva, ali mu se može obratiti za pomoć u ispravnom shvaćanju i vrednovanju svojeg života, njegova smisla i razvoja.⁴⁷ Čovjek, dakle, moli Boga da ga nauči brojiti svoje dane kako bi stekao mudro srce. O kakvoj je mudrosti i srcu riječ?

Glagol *nb'* općenito se uporabljuje u poljoprivrednom smislu te označava urod koji se sakuplja i stavlja u žitnice (usp. 2 Sam 9,10). Riječ je dakle o metafori iz svijeta agrikulturne, koju autor primjenjuje na čovjeka: Bog može u rizni-

⁴⁵ Usp. Massimo GRILLI, *Come vivere il limite alla luce della fede*, 78.

⁴⁶ U oba slučaja autor uporabljuje hebrejski glagol *jāda'*, koji ima višestruko značenje: »znati, razumjeti, shvatiti, opažati, razabrati, razlučiti, raspoznati«, Rudolf AMERL, *Hebrejsko-hrvatski rječnik*, Zagreb, 1997., 99.

⁴⁷ Usp. Gianfranco RAVASI, *Il libro dei Salmi*, 892.

cu čovjekova bića pohraniti dragocjeni dar – mudro srce – koje participira na Božjoj mudrosti i koje je kao takvo sposobno spoznati Božji naum.⁴⁸ Mudrost za koju psalmist moli nije plod čovjekovih sposobnosti, nego je Božji dar koji u potpunosti prožima čovjekovo »biti i činiti«.

Naime, u biblijskom smislu srce (hebrejski *lēb*, *lebāb* i grč. *kardia*) ne označava samo srce kao tjelesni organ ili sjedište čovjekova osjetilnog i psihičko-duhovnog života nego cjelokupnu unutrašnjost čovjekove osobe, sjedište njegova intelekta, spoznaje, volje i svijesti.⁴⁹ Drugim riječima, u Svetom pismu srce nije označavalo središte čovjekovih osjetila, nego središte čovjekova »biti i činiti«, izvor svih njegovih pozitivnih i negativnih misli, »izvor njegove svjesne, intelektualne i slobodne osobnosti, mjesto njegovih odlučnih opredjeljenja, mjesto nepisana Zakona (Rim 2, 15) i otajstvena Božjeg djelovanja«⁵⁰. Kao takvo označavalo je čovjekovu cjelovitost i jedinstvo njegova intimnoga unutarnjeg života iz kojeg je proizlazio i na kojem se temeljio i njegov izvanjski život. Međutim, pored navedena antropološkog, srce je imalo i posebno teološko značenje. Naime, čovjekovo srce kao središte njegova unutarnjeg života, odlučivanja i djelovanja bilo je povlašteno mjesto susreta Boga i čovjeka na kojemu je temeljio svoj religiozni život i svoje moralno djelovanje. Prema Jeremijinu proroštvu (Jr 31,31-34) upravo srce – središte čovjekova intimnoga odnosa s Bogom – bit će mjesto Božjeg sklapanja Novog saveza ljubavi s čovjekom.

Mudrost srca za koju čovjek moli ne odnosi se na čisto racionalno traženje, niti na sposobnost maksimalnog užitka u vremenu koje mu je još preostalo, nego na Božju mudrost koja čovjeku pomaže u prihvaćanju ograničenosti života kao sastavnog dijela Božjeg nauma. U mudrosti srca koja od Boga dolazi čovjek, brojeći svoje dane, spoznaje samog sebe, ograničenosti svojeg bića i smisao svoje prolaznosti, tražeći u Bogu sigurno utočište i mir koji će ispuniti nutarnju prazninu i uništiti grijeh.⁵¹ U snazi svojega »da« vjere i povjerenja u Boga ljubavi i života čovjek će moći nadići svoju tragičnu životnu sudbinu.⁵² Zahvaljujući mudrom srcu čovjek će iznova ući u zajedništvo s Bogom i s njegovim djelom, prihvaćajući svaki dan iznova svoju krhkost, grešnost i prolaznost. Učeći od Boga brojiti svoje dane, čovjek stječe mudro srce kojim prodire u dubinu svojeg bića spoznajući i prihvaćajući vremenitost kao konstitutivnu

⁴⁸ Usp. *Isto*, 892–893.

⁴⁹ Usp. Alexander SAND, *Kardia*, u: Horst BALZ – Gerhard SCHNEIDER (ur.), *Dizionario esegetico del Nuovo Testamento*, I, Brescia, 2004., 1909.

⁵⁰ Jean de FRAINE – Albert VANHOYE, *Srce*, u: Xavier LÉON-DUFOUR (ur.), *Rječnik biblijske teologije*, Zagreb, 1969., 1253.

⁵¹ Usp. Gianfranco RAVASI, *Il libro dei Salmi*, 893.

⁵² Usp. Artur WEISER, *I Salmi*, 661.

značajku svojeg bivstvovanja.⁵³ »Molitelj usrdno moli da mu božanski Učitelj mudrosti udijeli milost da svaki dan života, koji mu još ostaje, svjesno prima iz Božje ruke i da ga 'mudro' oblikuje slijedeći Božje upute (usp. Izr 2,10; 14,33; Hoš 14,10; Pnz 4,6).«⁵⁴

Stječući mudrost srca, čovjek spoznaje svoju krhkost i nemogućnost preobrazbe vlastita života svojim osobnim snagama. Stoga uzdiže svoj pogled prema vječnome Bogu moleći ga za njegovu milost i milosrđe: »Vrati se k nama, Jahve! Tã dokle ćeš? Milostiv budi slugama svojim.« (r. 13). Čovjekovu negativnu i dramatičnu povratku u prah (usp. r. 3) odgovara Božje vraćanje čovjeku.⁵⁵ Božji povratak čovjeku ispunjen ljubavlju, milosrđem i praštanjem nadilazi čovjekov povratak u prah. U svojem gnjevu i srdžbi Bog je okrenuo svoj pogled od grešnog čovjeka, no sada ga čovjek iznova moli da ga gleda pogledom punim praštanja i milosrđa.⁵⁶ Drugim riječima, moli ga da se »obradi« i »odustane od gnjeva« kao u Izl 32,12: »Smiri svoj gnjev i ljutinu; odustani od zla svome narodu!«⁵⁷ Pred Bogom vječnim i milosrdnim psalmist se predstavlja kao pripadnik »njegovih slugu«, proširujući svoje promišljanje i molitvu na sve sinove Izraelove. Naime, izraz *ʾābādejkā* – »slugama svojim« upućuje na pripadnost izraelskog naroda svojem Bogu, kao što sluge pripadaju svojem gospodaru.⁵⁸

2.3.2. Naknada za patnju i bol

Nakon molbe za milosrđem u redcima 14-15 psalmist moli da ih Gospodin jutrom nasiti smilovanjem svojim, da kliču i da se vesele u sve dane i da ih obraduje za dane kad ih je šibao, za ljeta kad su stradali. Dakako, u toj se molbi zrcali dugogodišnje iskustvo oskudice i gladi u kojem Izraelski narod nije osjetio Božju ljubav, milost i milosrđe. Sjećajući se godina u kojima je doživjela samo nesreće i nedaće, zajednica moli Gospodina za njegov spasenjski zahvat koji psalmist smješta u zoru: »Jutrom nas nasiti smilovanjem svojim.« No, iako se u molbi nazire jutro jednog dana konačno prožeta Božjom nazočnošću i smilovanjem, ipak je riječ o jutru koje treba karakterizirati sve buduće dane:

⁵³ Usp. Luciano MANICARDI, »'Insegnaci a contare i nostri giorni' (Sal 90)«, 66–67.

⁵⁴ Alfons DEISSLER, *Psalmi*, Zagreb, 2009., 283.

⁵⁵ U oba slučaja autor uporabljuje hebrejski glagol *šûb* – »vratiti se«.

⁵⁶ Usp. Gianfranco RAVASI, *Il libro dei Salmi*, 893.

⁵⁷ Usporedi višestruko značenje hebrejskog glagola *šûb* u: Rudolf AMERL, *Hebrejsko-hrvatski rječnik*, 288.

⁵⁸ U Pnz 32,36 i Ps 135,14 riječ »sluge« sinonim je za »narod« Božji. Usp. Gianfranco RAVASI, *Il libro dei Salmi*, 893.

Silvana FUŽINATO, »Nauči nas dane naše brojiti da steknemo mudro srce«. Čovjekova prolaznost u svjetlu Božje vječnosti i stjecanje mudroga srca prema Ps 90

»da kličemo i da se veselimo u tebi«⁵⁹. Milost Božja je temelj i sadržaj čovjekova života. Upravo u molbi za svakodnevnom smilovanjem krije se mjerilo kojim je čovjek pozvan brojiti svoje dane (usp. r. 12). Potrebno je naglasiti da ovdje psalmist ne moli za pojedinačna zemaljska dobra, poput bogatstva i blagostanja, nego za Božju milost, tj. za iskustvo Božje nazočnosti koja ga ispunja radošću življenja i srećom.⁶⁰

Prva molba koju zajednica upućuje Gospodinu je »Nasiti nas!« Barem u polovici biblijskih i izvan biblijskih slučajeva taj se pojam odnosi na čovjekovu tjelesnu glad. Međutim, čovjekova tjelesna glad često se proteže na duhovna hramska dobra (usp. Ps 65,5) ili na božanske darove (usp. Pnz 33,23). I u našem tekstu nedvojbeno je riječ o čovjekovoj duhovnoj gladi za puninom života. Kao što svaki dan iznova, počevši od jutra pa sve do večeri, čovjek glada za svagdanjim kruhom, tako je svaki dan potrebit i Božje ljubavi i milosti.

Druga molba, u uskoj povezanosti s prvom, je »Obraduj nas!« Zahvaljujući daru Božje vjernosti, ljubavi i milosrđa cjelokupan čovjekov život ispunjen je klicanjem i radošću, a svaki novi dan, dan je Božjeg povratka i njegova spasenjskog pohoda.⁶¹ Tu potpunu i iskrenu radost koja ispunja čovjekov svakodnevni život pobjeđujući patnju i nemoć, židovstvo i kršćanstvo interpretiralo je u svjetlu mesijanske i eshatološke anticipacije. Ne isključujući navedenu interpretaciju, zajedno s G. Ravasijem držimo da je 15. redak u svojoj temeljnoj poruci konkretan i antropološki te da ukazuje ponajprije na povratak nade i na radost življenja. Kao što je izjedao svoj narod srdžbom i zbušnjavio ga svojom ljutnjom (usp. r. 7), u istoj mjeri i učinkovitosti Bog ga može razveseliti svojom ljubavlju i milošću.⁶²

2.3.3. Plodnost djela

Svoju molitvu psalmist završava ponizno moleći za plodnost, ispunjenje i postojanost svojih djela: »Neka se na slugama tvojim pokaže djelo tvoje i tvoja slava na djeci njihovoj! Dobrota Jahve, Boga našega, nek' bude nad nama daj da nam uspije djelo naših ruku, djelo ruku naših nek' uspije« (rr. 16-17). U toj molitvi zrcali se čovjekovo mudro srce koje spoznaje da bez Božjeg blagoslova i bez Božje milosti, svako čovjekovo djelovanje riskira da ostane neplodno. Čo-

⁵⁹ Luciano MANICARDI, »'Insegnaci a contare i nostri giorni' (Sal 90)«, 68.

⁶⁰ Usp. Artur WEISER, *I Salmi*, 662.

⁶¹ Usp. Gianfranco RAVASI, *Il libro dei Salmi*, 894.

⁶² Usp. *Isto*, 894–895.

vjekov život s jedne je strane muka i ništavost (usp. r. 10), a s druge neprestano poduzimanje i ostvarivanje (usp. r. 17). No, ako su čovjekova djela neplodna, i najduži život prožet je dubokom i razarajućom frustracijom. U protivnom, ako je čovjekovo djelovanje plodno, tada je i njegov život ispunjen smislom, puninom i radošću. Stoga psalmist moli vječnog Boga da svojom slavom,⁶³ dobrotom, ljubavlju i milošću prožme i upravlja njegovim djelovanjem kako bi ono bilo učinkovito i plodno i kako bi kao takvo dalo smisao i puninu njegovu životu. Jedino tada i samo na taj način čovjekov mučan i prolazan život bit će ispunjen nadom i radošću.⁶⁴

U dvoznačnosti, prolaznosti i promjenljivosti života i povijesti, zahvaljujući Bogu, svojem sigurnom utočištu, čovjek će prepoznati milost i u Božjem sudu. Njegovi dani koje će u mudrosti srca naučiti brojiti prihvaćajući svoju prolaznost i krhkost, bit će rasvijetljeni slavom Božjeg spasenjskog djelovanja koje je, iako često misteriozno, uvijek prožeto njegovom ljubavlju i milosrđem. U svjetlu Božje milosti odsjaj Božje vječnosti prodrijet će i u čovjekov život i u djelo njegovih ruku. Svjetlo Božje vječnosti preobrazit će čovjekovu krhkost u stabilnost, slabost u slavu, besmisao u puninu, nezadovoljstvo u radost.

U vjernosti i pripadnosti vječnom Bogu, krhak i prolazan čovjek pronalazi u njemu neuništivo okrilje, a njegova djela zadobivaju novu stabilnost i trajnost. Tako promišljanje o praznini i prašini, kojim je autor započeo psalam, završava nadom u puninu života i vječnost.⁶⁵

3. Mudro srce

U svjetlu prethodne analize možemo zaključiti da je u središtu autorova promišljanja vrijeme. Meditirajući o čovjekovoj prolaznosti i Božjoj vječnosti, psalmist moli Boga da ga nauči brojiti svoje dane kako bi stekao mudro srce. Koje su to temeljne značajke čovjekova mudrog srca koje će dati smisao njegovoj vremenitosti i unijeti zraku svjetlosti, nade i radosti u svakodnevicu njegova mukotrpnog življenja?

⁶³ Hebrejski pojam *hādār*, kojim autor opisuje očitovanje Božjeg djelovanja i slave nad Božjim slugama i njihovoj djeci, označava »Božje kraljevsko dostojanstvo«. Stoga Luciano MANICARDI, »Insegnaci a contare i nostri giorni' (Sal 90)«, 68, drži da ovdje psalmist moli Boga da uspostavi svoju vlast nad povijesnom situacijom koju je narod proživljavao.

⁶⁴ Usp. Luis ALONSO SCHÖKEL – Cecilia CARNITI, *I Salmi*, 269.

⁶⁵ Usp. David Maria TUROLDO – Gianfranco RAVASI, »«Lungo i fiumi...». *I Salmi. Traduzione poetica e commento*, Cinisello Balsamo (Milano), 2012., 309.

3.1. Prihvaćanje vremenitosti

Brojanje dana podrazumijeva njihovu prolaznost. Stoga prva značajka čovjekova mudra srca je radikalno prihvaćanje svoje vremenitosti. Prihvatiti krhkost i prolaznost svojeg bića i života ponajprije znači postati svjestan svoje smrtnosti. Čovjek stvoren iz praha zemaljskoga, jednog će se dana, prema Božjoj volji, u prah vratiti (usp. Post 3,19). Dakako nije riječ o pasivnom prepuštanju sudbini, očajavanju nad samim sobom i svojim životom, niti o depresivnom življenju iz dana u dan, nego o spoznaji vlastite vremenitosti i smrtnosti kao sigurnom putu prema spoznaji istine o samome sebi, mudrosti i straha Božjega, što čovjeka vodi k punini života.⁶⁶ Paradoksalno, u spoznaji i prihvaćanju vlastite smrtnosti čovjek otkriva smisao svojeg života, kao što će reći A. Weiser: »Upravo su smrt koju je Bog ustanovio i prolaznost života točka u kojoj psalmist otkriva Božji poziv na krajnji i pravi smisao života.«⁶⁷

Brojeći svoje dane u mudrosti srca, čovjek pronalazi smisao svojeg života i svoje smrti u vječnom Bogu. Svjestan kratkoće svojeg vremena, u svojem srcu mudro vrednuje svaki darovani mu dan, vjerujući i moleći da svjetlo Božje milosti prožme njegove uspone i padove, neuspjehe i razočaranja pretvarajući ih u dobro, pobjedu i radost.⁶⁸ Jedino u zagrljaju vlastite smrtnosti čovjek će iznova otkriti Božju milost i Božju ljubav koja će njegovu životu podariti stabilnost i sigurnost. Na taj način i u svojoj kratkoj vremenitosti čovjekov život biva prožet Božjom vječnošću.

3.2. Preuzimanje odgovornosti

Uz prihvaćanje svoje vremenitosti usko je povezano i preuzimanje odgovornosti, što predstavlja drugu vrlo važnu odliku mudroga srca. Riječ je o odgovornosti za svoju prošlost i o odgovornom življenju svoje sadašnjosti, tj. o odgovornosti u smislu prihvaćanja svoje grešnosti i slabosti te življenja u istini o samome sebi. Naime, u svjetlu Božjega vječnog lica čovjek spoznaje i svoje zemljano, prolazno i krhko lice izranjeno slabostima, grijesima i patnjama. Doista, u svakodnevnim životnim događajima Bog djeluje na čovjeka vodeći ga prema mudrosti. »Mudro srce stječe onaj tko svjesno ide ususret smrti [...] Mudro srce stječe onaj tko poznaje svoje ograničenosti, jer promišlja o konačnosti ljudske prirode.«⁶⁹ Pre-

⁶⁶ Usp. Luciano MANICARDI, »'Insegnaci a contare i nostri giorni' (Sal 90)«, 70.

⁶⁷ Artur WEISER, *I Salmi*, 661.

⁶⁸ Usp. Celestin TOMIĆ, *Psalmi*, 256.

⁶⁹ Claus WESTERMANN, *Salmi. Generi ed esegesi*, Casale Monferrato, 1990., 154.

poznati i prihvatiti vlastitu slabost početak je mudrosti kao što će reći Propovjednik: »Ja, Propovjednik, bijah kralj nad Izraelom u Jeruzalemu. I trudih se da mudrošću istražim i dokučim sve što biva pod nebom; o, kako mučnu zadaću zadade Bog sinovima ljudskim. Vidjeh sve što se čini pod suncem: kakve li ispraznosti i puste tlapnje!« (Prop 1,12-14).

Odgovorno življenje u istini o samom sebi uključuje i spoznaju i prihvaćanje Božje različitosti koja se očituje u njegovoj srdžbi (usp. 79.11.) jednako kao i u milosrđu i dobroti (usp. 14.17).⁷⁰ U mudrosti srca čovjek spoznaje da mu vrijeme, svijet i život ne pripadaju te da s njima ne može raspolagati prema svojoj volji i prema osobnom nahodaženju. Naprotiv, pripadaju samo vječnom Bogu te su kao takvi dar njegove milosti. U odgovornom življenju svoje svakodnevice čovjek spoznaje da je svaki dan, dar Božje ljubavi i milosti i da je svaki novi dan, dan Božjeg spasenjskog dolaska u kojem je potrebno poštivati Božje i čovjekovo vrijeme.

Naime, cjelokupan psalam poziva čovjeka na spoznaju svoje egzistencijalne situacije u kategoriji vremena i njegove različitosti u odnosu na Boga.⁷¹ Za razliku od Gospodina, koji poštuje proces čovjekova rasta, sazrijevanja i razvoja i koji strpljivo čeka njegov povratak k Bogu i samome sebi, čovjek želi sve i odmah. Jedna od velikih poteškoća suvremenog čovjeka jest nesposobnost čekanja u kojoj se očituje njegova goruća želja za ostvarenjem svojih ciljeva pod svaku cijenu, sada i odmah. Postajući gospodar vremena, čovjek je, neprimjetno, malo pomalo postao njegov rob.

Kako izaći iz toga začaranog kruga »sada i odmah«, uči nas sv. Jakov u svojoj poslanici: »Strpite se dakle, braćo, do Dolaska Gospodnjega! Evo: ratar iščekuje dragocjeni urod zemlje, strpljiv je s njime dok ne dobije kišu ranu i kasnu. Strpite se i vi, očvrstnite srca jer se Dolazak Gospodnji približio!« (Jak 5,7-8). Grčka riječ *makrothymia* –«strpljivost» upućuje na sposobnost gledanja i dubokog osjećanja. Ratar je čovjek koji zna gledati s onu stranu granica i strpljivo čekati plodove svojeg rada, poštujući vrijeme sjetve, rasta i žetve u dubokoj svijesti da se u tami zemlje, ondje gdje ljudsko oko ne može doprijeti, rađa novi život. Unatoč prividnoj ispraznosti i beskorisnosti, čovjek mudra srca je onaj koji zna gledati s »onu stranu osobnih granica«⁷². U tom svjetlu »nauči nas dane naše brojiti« znači: daruj nam mudrost življenja svojih granica i nepotpunosti u svijesti da Božja ljubav i vjernost, jednako kao i plodnost naših djela

⁷⁰ Usp. Luciano MANICARDI, »Insegnaci a contare i nostri giorni' (Sal 90)«, 70.

⁷¹ Usp. Gianfranco RAVASI, *Il libro dei Salmi*, 872.

⁷² Massimo GRILLI, *Come vivere il limite alla luce della fede*, 82.

Silvana FUŽINATO, »Nauči nas dane naše brojiti da steknemo mudro srce«. Čovjekova prolaznost u svjetlu Božje vječnosti i stjecanje mudroga srca prema Ps 90

ne ovise o vremenu koje nam je dano (sedamdeset, osamdeset godina), nego o sjemenu ljubavi koje smo sposobni svaki dan iznova sijati strpljivo iščekujući njegove plodove. Budućnost malenog sjemena u rukama je Onoga u kojemu sve zadobiva svoj smisao. U tom svjetlu cjelokupan čovjekov život, posebice dramatični životni trenutci, otvaraju pred njim nova obzorja, ukazuju na putove koji vode »s onu stranu« ljudskim očima vidljivoga i ljudskom razumu dokučivoga, ali ne i Božjoj Mudrosti koja sve vodi i svime upravlja prema svojem naumu ljubavi.⁷³

3.3. Življenje granice

Jedna od temeljnih značajki čovjekova mudra srca, koja proizlazi iz prethodnih, jest spoznaja vlastitih granica. Vratiti se samome sebi i živjeti u istini uključuje radikalno prihvaćanje i življenje svojih ograničenosti. Želja za svemoći trajna je čovjekova napast. Danas, jednako kao i jučer, čovjek je bolestan od svemoći. Svojim vlastitim rukama čovjek i danas gradi idole kako bi ih stavio na prvo mjesto koje pripada samo Bogu, ne prihvaćajući i skrivajući pritom svoje granice. Istinska mudrost sastoji se u spoznaji da su ljudska postignuća djelomična. Spoznaja svojih granica stvara u čovjeku plodno tlo za rađanje novog života. »Na pragu novoga tisućljeća bilo bi neophodno uvijek iznova posvješćivati svijest o granici koja određuje čovjekovo djelo i život, ali jednako tako bilo bi nužno istodobno razvijati snagu vjere koja će postavljene granice pomicati i stvarati prostore života.«⁷⁴

Prvi korak na putu prihvaćanja i življenja osobnih granica je spoznati da nas upravo one vode s onu stranu, prema višim ciljevima koje nerijetko ne možemo ni zamisliti. Samo onaj tko posjeduje mudro srce, tj. onaj koji je svjestan svojih osobnih granica može uvijek započeti iznova i svoje slabosti učiniti plodonosnom riznicom života u dubokoj svijesti da svaki čovjek živi zahvaljujući vječnom Bogu koji se u svojoj ljubavi prema njemu nije bojao zaprljati ruke. Prašina koju Bog skuplja i od koje stvara čovjeka svjedoči da nijedan čovjek nije zauvijek izgubljen, nijedna suza uzalud prolivena, nijedna nemoć beznadna jer je prožeta prisutnošću Vječnoga. Čovjekovo mudro srce očituje se, dakle, u prihvaćanju svojih granica i u otkrivanju Božje nazočnosti i ondje gdje mu se čini da ga nema, tj. u svakodnevnim malim stvarima.

⁷³ Usp. *Isto*, 79–80.

⁷⁴ Božo LUJIĆ, Životna mudrost kao iskustvo granice i granica iskustva, u: *Bosna Franciscana*, 8 (2000.) 12, 219.

3.4. Otkrivanje vrijednosti malenosti

Mudro srce koje čovjek stječe brojeći svoje dane, srce je koje otkriva vrijednost malenosti. Riječ je o promjeni perspektive. Naime, čovjek današnjice, jednako kao i čovjek svakog vremena, sklon je promatrati i vrednovati svijet i čovjeka očima moći, prestiža i uspješnosti. Promatrajući Božje vječno lice, čovjek je pozvan na promjenu svojeg načina promatranja i vrednovanja svojega osobnog života i svijeta koji ga okružuje.

Riječ je o ponovnom otkrivanju vrijednosti i veličine malenog sjemena nade i malenih znakova ljubavi, povjerenja, prihvaćanja i milosrđa koji čovjekovom prolaznom i krhkom životu daju smisao, vraćaju ljepotu, ulijevaju radost i pružaju puninu života za kojom svako ljudsko srce čezne. To znači živjeti svoj život i vidjeti svoje patnjom i prolaznošću izranjeno lice u svjetlu Božjega vječnog lica.

Zaključak

Promatrajući znakove patnje, prolaznosti vremena na svojem licu u svjetlu Božjega vječnog lica, čovjek dolazi do bolne, ali iscjeljujuće spoznaje svoje vremenitosti. Brojeći svoje dane, prožete krhkošću, patnjom, prolaznošću i grijehom te Božjim gnjevom i sudom, čovjek uzdiže svoj pogled k Bogu, jedinom i sigurnom utočištu, moleći ga za mudro srce. Božja ljubav i milost koje poput sunčevih zraka rasvjetljaju čovjekov umoran i zamagljen pogled, vode ga s onu stranu vremenitosti, otvarajući pred njim obzorja nade, radosti i punine života, jednom riječju obzorja vječnosti prema kojoj čezne.

U mudrosti srca, kojom promatra svijet i svoj osobni život, čovjekova prolaznost u Bogu pronalazi svoj smisao, krhkost stabilnost, a grešnost milosrđe. Prihvaćajući svoju prolaznost i grleći svoju smrtnost, čovjek iznova otkriva smisao svojeg života u vječnom Bogu i njegovoj ljubavi koja jedina ima snagu preobraziti smrt u život, patnju u radost, vremenitost u vječnost. Prihvaćajući svoje granice u dubokoj svijesti da je iz praha stvoren i da će jednoga dana po Božjoj volji u prah vratiti, čovjek odgovorno živi svaki darovani mu dan, otkrivajući ljepotu u malenim svakodnevnim stvarima i događajima u kojima se zrcali Božje vječno lice. Sijući sjeme ljubavi na svojem osobnom životnom putu kao i na putovima braće i sestara, na čijim je licima Bog utisnuo svoje lice, čovjek mudra srca svjedoči Božju nazočnost, njegovu ljubav i milosrđe, posebice ondje gdje se stječe dojam da ga je Bog napustio.

Prolaznost vremena koja na tako dramatičan i bolan način prožima čovjekovo »biti i činiti« svaki dan iznova prigoda je za osudu ili za spasenje, jer

Silvana FUŽINATO, »Nauči nas dane naše brojiti da steknemo mudro srce«. Čovjekova prolaznost u svjetlu Božje vječnosti i stjecanje mudroga srca prema Ps 90

kao takva može preobraziti njegovu svakodnevicu u očaj, besmisao i ravnodušnost ili u plodno i odgovorno življenje u svjetlu Božje ljubavi i milosti. I jedna i druga mogućnost u rukama je čovjeka, koji je pozvan pred licem vječnog Boga neprestano i ustrajno, u istini o samome sebi, gorljivo i strpljivo moliti: »Nauči nas dane naše brojiti da steknemo mudro srce« (Ps 90,12).

Summary

»TEACH US TO NUMBER OUR DAYS, THAT WE MAY GAIN A HEART OF WISDOM«.

HUMAN TRANSIENCE IN THE LIGHT OF GOD'S ETERNITY AND THE ACQUISITION OF A HEART OF WISDOM ACCORDING TO PS 90

Silvana FUŽINATO

Catholic Faculty of Theology in Đakovo, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek
Petra Preradovića 17, HR – 31 400 Đakovo
fuzinatosilvana@gmail.com

In the centre of Ps 90, which belongs to sapiential meditation, is human being's suffering because of transience of time. By reflecting on human being's transience in the light of Divine eternity, the psalm writer searches for meaning of his existence and prays to the Lord to teach him how to number his days so that he may gain a heart of wisdom. How should one number his/her days and what is the meaning of a heart of wisdom? These are the questions this article will attempt to answer. The first part of the article deals with the issues of authorship, literary genre, and structure of Ps 90, while the second part engages in an exegetical-theological analysis with an emphasis on traits of Divine and human face that the psalm portrays. The last and for this study the most important part of the article tries to respond to the introductory questions by defining the human heart of wisdom and by determining some of its most fundamental traits, such as: acceptance of transience, taking on responsibility, living out boundaries, and discovery of the value of smallness.

Keywords: Ps 90, heart of wisdom, suffering, human transience, God's eternity.